

УДК 330:338.24.021.8

*Ягельська К.Ю.,
к.е.н., докторант кафедри
стратегічного управління економічним розвитком,
Донецький національний технічний університет*

ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*Хто виграв час – той виграв все.
Жан Батист Мольєр*

Постановка проблеми. Значну частину теорії економіки присвячено проблематиці національної конкурентоспроможності, тому що поруч з економічними показниками вона оцінює наслідки важливих для розвитку неекономічних явищ. На сьогодні вже сформовано вагому теоретичну базу щодо визначення сутності та принципів конкурентоспроможності національної економіки, окреслення проблем та напрямів її забезпечення, неодноразово доведено необхідність переорієнтації промислового виробництва на високотехнологічні галузі. Проте різкий перехід від індустріального до постіндустріального суспільства в сучасних умовах практично неможливий, тому головною задачею стає не сам перехід, а прискорення розвитку в межах індустріального суспільства, що підготує ґрунт для органічної, природної трансформації [1, с. 16]. Історичний досвід переконує, що цивілізаційний прогрес знаходить свій прояв саме в прискоренні економічного розвитку. Так, за дослідженнями вчених, для подвоєння обсягу виробництва на душу населення, що існував у 1790 р., Великобританії знадобилося 58 років. В США вже в ХХ столітті це сталося за 47 років (за точку відліку взято 1939 р.). Японія подвоїла виробництво на душу населення за 37 років. Після Другої світової війни багато країн подвоїли обсяг виробництва на душу населення ще швидше, ніж Японія: Бразилія – за 18 років, Індонезія – за 17, південна Корея – за 11, а Китай – за 10 років [2]. Отже, постає питання: що є рушієм економічного прискорення і як його застосувати до вітчизняної економіки?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в дослідження прискореного та випереджаючого економічного розвитку внесли Д. Норт, Я. Корнаї, Л. Бальцерович, А. Ослуд, О. Норгаард, К. Поланьї, Л. Чаба. Окремо слід відзначити праці Х. Лейбенстайна, Г. Мюрдаля, У. Ростоу, Т. Шульца, Х. Ченері, в яких досліджуються способи прискорення розвитку економічних процесів для ліквідації відсталості. Серед українських вчених, що присвятили свої роботи вивченню прискореного розвитку, варто назвати таких відомих економістів, як Ю. Пахомов, А. Гальчинський, Л. Мельник, В. Геєць, А. Філіпенко, А. Чухно, О. Білорус. Цікавими та плідними є дослідження Д. Єфремова, О. Москаленко та інших вчених. Проте масштабність проблеми залишає численні питання, серед яких визначення передумов, джерел та чинників випереджаючого економічного розвитку, методів його вимірювання та багато інших, пошук відповідей на які потребує додаткових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності прискорення економічних процесів як одного з основних чинників випереджаючого економічного розвитку та пропозиція заходів, спрямованих на прискорення економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки конкурентоспроможність стала надзвичайно популярним ідеологічним гаслом трансформаційних економічних систем. Не стала винятком й Україна, уряд якої проголосив підвищення конкурентоспроможності чи не найголовнішою метою економічної політики [3, с. 15]. Розглянемо динаміку конкурентоспроможності України та декількох розвинутих країн на основі рейтингу конкурентоспроможності країн (глобальний індекс конкурентоспроможності – ГІК), підготовленого Всесвітнім економічним форумом, та спробуємо з'ясувати причини одержаних результатів.

Індекс складається з дванадцяти субіндексів: державні та суспільні установи, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта, середня, вища та професійна освіта, ефективність товарного ринку, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, удосконалення бізнесу, інновації. Названі індекси є основою одного з трьох рівнів економіки, наприклад, останні два є факторами інноваційної економіки, до такої економіки відносять Австрію, Швецію, Фінляндію, Німеччину, Францію, Данію, Японію – всього 35 країн. До першої стадії відносять економіки, що надто залежні від мінеральних ресурсів, а ВВП на душу населення не є єдиним критерієм, за яким можна визначити стадію розвитку. На першій стадії знаходяться Болівія, Ефіопія, Кенія, Пакистан, Нігерія, Непал, Молдова та деякі інші (всього 37). Україна залишається на транзитивному етапі від першого до другого, серед двадцяти трьох інших економік, наприклад, Ірану, Алжиру, Єгипту, Кувейту, Азербайджану, Монголії та інших. Друга стадія визначається соціально-економічними факторами, починаючи від освіти і охорони здоров'я, та

закінчуючи технологічною готовністю та розміром ринку. Безумовно, до лідерів України ще далеко (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності за 2010-2012 роки

Країна	2010-2011		2011-2012	
	Індекс глобальної конкурентоспроможності (І _{г.к.})	Рейтинг за І _{г.к.}	Індекс глобальної конкурентоспроможності (І _{г.к.})	Рейтинг за І _{г.к.}
Швейцарія	5,63	1	5,74	1
Сінгапур	5,48	3	5,63	2
Швеція	5,56	2	5,61	3
Фінляндія	5,37	7	5,47	4
США	5,43	4	5,43	5
Германія	5,39	5	5,41	6
Нідерланди	5,33	8	5,41	7
Данія	5,32	9	5,40	8
Японія	5,37	6	5,40	9
Великобританія	5,25	12	5,39	10
Китай	4,84	27	4,90	26
Україна	3,90	89	4,00	82

Джерело : складено за *The Global Competitiveness Reports [4]*

За результатами аналізу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [5], найкращий результат серед складових індексу конкурентоспроможності України продемонстрував субіндекс «Макроекономічний стан», зростання якого відбулося завдяки досягненню кращих показників розвитку національної економіки на фоні більш повільних темпів відновлення економік країн світу після фінансової кризи 2008-2009 років. Отже, це доволі відносна ефективність. Проте у сфері критичного відставання ГІК 2011/2012 знаходять місце і протилежні тенденції. Так, значення субіндексу «Удосконалення бізнесу», що наближає країну до третьої стадії, скоротилося на три пункти, що пов'язано з погіршенням умов розвитку кластерної кооперації між виробництвом і науково-дослідною сферою (падіння на тринадцять пунктів), готовності делегувати повноваження у корпоративному правлінні (на одинадцять пунктів), а також сприяння розвитку підприємницької ініціативи на локальному рівні (на 9 пунктів).

Як свідчить досвід найбільш розвинутих країн світу, до основних чинників їх конкурентоспроможності відносяться вміння *своєчасно* виявити перспективні напрямки розвитку та впровадження ефективних механізмів інноваційної діяльності на підприємствах [6, с. 11].

Оскільки в різних рейтингах експертних організацій за критеріями соціально-економічного розвитку Україна знаходиться в кінці списків країн, що аналізуються, стає очевидним, що свого часу країна не скористалася конкурентними перевагами та не спрямувала діяльність в потрібному напрямі для ефективного розвитку. В сучасних глобальних перегонах Україна настільки відстала, що ризикує надовго одержати статус злиденної і переслідувати в якості основної мети виживання, тому зараз українська «своєчасність» має бути замінена на «поспішність». Україна зовсім не має часу міркувати та поступово трансформуватися, адже ставши сировинним придатком, вона назавжди втратить можливість гідного існування, тому постає гостра необхідність прискоритись та швидко реорганізувати соціально-економічну діяльність, направлену на досягнення високого рівня національного розвитку.

Прискорення економічного розвитку обумовлено можливістю спиратися на досвід і допомогу розвинутих країн, брати на озброєння все краще, перевірене практикою. На жаль, ми не використовуємо в повній мірі фактор прискорення економічного розвитку для забезпечення випереджаючого розвитку, особливо в частині техніко-технологічного оновлення виробництва та підвищення його ефективності [2, с. 116], хоча саме інноваційний шлях розвитку може прискорити економічний розвиток держави і забезпечити досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності продукції з метою вільного конкурування на світових ринках товарів та послуг [7, с. 169].

Так, в Україні по випуску продукції вищі технологічні устрої (5-й і 6-й) складають близько 4%, 6-й – майже відсутній (менше 0,1%). Фінансування науково-технічних розробок майже на 70% припадає на 4-й і лише 23% – на 5-й технологічний устрій; 60% інноваційних витрат розподіляється на 4-й устрій, 30% – на 3-й, а 5-й устрій в інноваційних витратах займає лише 8,6% [8, с. 25].

«Індустріальний потенціал країни має тенденцію до згортання від космосу («Південмаш», «Київприлад» та ін.) до пива, до нескінченних ток-шоу на майданах і по телевізору» [9, с. 89].

Подолання відставання від лідера можливо двома шляхами: або рухатися швидше лідера тим же маршрутом, що він пройшов, або обрати свій маршрут, скорочуючи шлях, прискорюючи час досягнення заданої точки [10, с. 25]. Як зазначає проф. А. Задоя, із щорічним приростом ВВП близько 6% Україна зможе вийти на нинішній рівень середньоєвропейського показника ВВП на душу населення лише через 25 років (без урахування економічного зростання в ЄС) [10, с. 25]. Проте українська реальність доволі песимістична: світовий банк погіршив макроекономічний прогноз зростання української економіки 2013 року до 1% в поточному році (в порівнянні з минулим прогнозом 3,5%) [11].

Існує й інша думка, що наздогнати країни-лідери шляхом копіювання їх практики неможливо – наздогнати може та країна, яка спирається на світовий досвід, і переходить від «траєкторії переслідування» до «руху на випередження», що передбачає пріоритетний розвиток нових галузей (електронна промисловість, зв'язок тощо), і модернізацію традиційних [2, с. 117].

Отже, перш за все, Україна має визначитись з моделлю економічного розвитку, в основу якої, в будь-якому разі, має бути покладено довгострокове планування зі скороченням часу на реалізацію процесів, адже «Україна після надбання незалежності, загубила стратегічну, так звану «сценарну» культуру часу, яка націлює країну (а не тільки економіку) на майбутнє. Підхід «від бюджету до бюджету» перетворив Україну на «країну малих справ» [9, с. 95].

Скорочення часу на реалізацію процесів можна спостерігати в моделях розвитку, що наздоганяє, прискореного розвитку та випереджаючого розвитку.

За дослідженнями О. Москаленко, випереджаючий економічний розвиток – це «створення передумов у розвитку швидше за інші країни в конкуренції і виробництві на основі нової якості розвитку» [12, с. 404]. За Д. Єфремовим, «випереджаючий розвиток описує зміни економічної системи, визначає темпи зростання відсталого країни як високі та такі, що мають перевищувати темпи росту держав-лідерів» [13, с. 63]. Отже, випередження на рівні держави означає перегнати, швидше за інші країни досягти кращого результату, в нашому випадку – рівня розвитку. А. Бузні та А. Карлова сутність випереджаючого розвитку вбачають в тому, що плановий перспективний результат повинен не тільки перевищувати базовий варіант, але й перевершувати конкурентний аналог, що порівнюється з базовим, при цьому в його можливому розвитку до планового періоду [8, с. 26].

Прискорений розвиток, за Д. Єфремовим, пов'язує швидкість заміни продуктивних сил з часом, тобто прискорення передбачає напрям змін та різницею між швидкістю розвитку економічної системи на даний момент і на початок руху [13, с. 63]. О. Москаленко прискорений розвиток розуміє як модель, що своїй основі має таку економічну систему, яка забезпечує всебічний розвиток усіх сфер економіки, стимулює економію природних ресурсів, підвищення соціальних стандартів і якості життя населення, усіх соціальних сфер, базується на засадах провідної ролі держави в економіці, стійкого діалогу між державним і приватним секторами, інституціоналізує рівномірний і справедливий розподіл суспільних благ і ресурсів [14, с. 21].

Розвиток, що наздоганяє, містить кількісні параметри перетворень системи та задає напрям змін структурних елементів [13, с. 63]. Виходячи із семантичних властивостей категорії «наздоганяти», на наш погляд, правомірно вважати, що розвитку, що наздоганяє, притаманне досягнення рівних якостей, тобто виявлення себе поруч з тим, що рухалося попереду. Значить, стратегія розвитку, що наздоганяє, передбачає досягнення економічного розвитку країн, що бралися за конкурентну основу.

Таким чином, в нашому розумінні, парадигмою розвитку, що наздоганяє, є досягнення якостей лідера (дана форма розвитку не зможе забезпечити передових позицій країни, тому що лідер також рухатиметься уперед); парадигмою прискореного економічного розвитку є збільшення швидкості розвитку з плином часу (інструментарію даної моделі може виявитися недостатньо для системи, яка втратила багато часу і вже не може чекати на поступове збільшення швидкості); парадигмою випереджаючого розвитку є досягнення кращого результату за менший проміжок часу (саме ця модель, на нашу думку, є єдиною можливістю для України «знятися з гальм» і швидко, але поступово рушити уперед). Складність моделі випереджаючого економічного розвитку полягає не стільки в її розробці для України, скільки в реалізації, оскільки, по-перше, практика доводить, що більшість проектів і планів економічного розвитку залишаються на папері, по-друге, країна перенавантажена бюрократичними процедурами, які нерідко не несуть в собі необхідності, дублюють інші завдання та виступають надійним гальмом розвитку в цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Система запізнювань в економічних процесах характеризує деяку інерційність економічного розвитку, яка полягає в тому, що сформовані до певного моменту пропорції в економіці можна змінити лише поступово, і будь-які структурні зміни вимагають деякого часу. Як правило, при цьому, чим глибше і масштабніше необхідні перетворення, тим більше часу потрібно для їх здійснення [15, с. 9].

Україна вкрай потребує масштабних трансформацій, але не має часу в рамках стратегії випереджаючого економічного розвитку, а як доведено вище, ніяка інша не зможе забезпечити Україні виходу з перманентної кризи. Таким чином, щоб уникнути остаточної долі сировинного прирідка, в країні терміново необхідно проводити реформування, спрямоване на прискорення економічних процесів, для чого окремий акцент слід зробити на наступних заходах:

—швидкій переорієнтації виробництва на високотехнологічне на основі виявлення національних пріоритетів та чинників конкурентоспроможності;

—спрощенні бюрократичних процедур в економічних процесах з метою економії часу на формування механізмів реалізації стратегії випереджаючого економічного розвитку;

—створенні в структурі Департаменту стратегічного планування розвитку економіки Міністерства економічного розвитку і торгівлі спеціального комітету з безпосереднього контролю за виконанням завдань у рамках стратегії випереджаючого економічного розвитку;

—стимулюванні науково-технічного розвитку, дослідницьких розробок, венчурного бізнесу шляхом мінімізації фіскального тиску і за рахунок перерозподілу фінансування на користь наукомістких галузей;

—реформуванні системи освіти з метою відповідності останньої умовам вищих технологічних устроїв;

—прискореному опануванні результатів наукових досліджень шляхом інноваційної діяльності.

Перспективою розвідок в даному напрямі є дослідження науково-методологічного забезпечення оцінки випереджаючого економічного розвитку.

Бібліографічний список

1. Кулага І. В. Україна на шляху до постіндустріального суспільства / І. В. Кулага, Л. М. Дуброва // Вчені записки. – 2009. – Вип. 10. – С. 14-18.

2. Социально-экономические проблемы информационного общества / [Под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника]. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 430 с.

3. Галабурда М. К. Методологія аналізу конкурентоспроможності національної економіки / М. К. Галабурда // Вчені записки. – 2009. – Вип. 11. – С. 15-19.

4. The Global Competitiveness Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.weforum.org/reports

5. Конкурентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=173713

6. Ілляшенко Н. С. Випереджаючий науково-технічний прогрес розвитку: сутність та зміст / Н. С. Ілляшенко, О. А. Біловодська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. – Т. 2. – С. 11-14.

7. Богма О. С. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки / О. С. Богма, О. В. Болдуєва // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3 (7). – С. 166-170.

8. Бузни А. О сопряженной модели экономического развития / А. Бузни, А. Карлова // Вісник економічної науки України. – 2012. - № 2 (22). – С. 24-26.

9. Стратегічне управління національним економічним розвитком: [монографія] : в 2 т. / [За заг. ред. О. В. Кендюхова]. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2013. – Т. 1. – 338 с.

10. Задоя А. О. «Нова індустріалізація» в стратегії випереджаючого переслідування / А. О. Задоя // Теоретичні та прикладні питання економіки [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tpe/2012_27_1/Zb27_1_03.pdf

11. Дефіцит «правильних» реформ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://keu.org.ua/pub/701>.

12. Москаленко О. М. Ключові чинники випереджаючого економічного розвитку в системі координат сучасного неінституціоналізму / О. М. Москаленко // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. - № 2 (13). – С. 403-406.

13. Єфремов Д. П. Формування стратегії прискореного економічного розвитку України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 / Єфремов Дмитро Петрович. – Київ, 2008. – 217 с.

14. Москаленко О. М. Сучасна політична економія і мейнстрим як методологічний інструментарій економічної політики випереджаючого економічного розвитку країни / О. М. Москаленко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – 2012. – № 1 (8). – С. 19-29.

15. Блохин А. А. Время в экономике / А. А. Блохин. – М. : Наука, 1993. – 125 с.

Анотація

В статті обґрунтовано необхідність прискорення економічних процесів в Україні як одного з основних чинників випереджаючого економічного розвитку. В результаті аналізу особливостей моделей розвитку, орієнтованих на швидкість, викладено авторське розуміння розвитку, що

наздоганяє, прискореного та випереджаючого економічного розвитку. Доведено обмеженість використання моделей розвитку, що наздоганяє, та прискореного економічного розвитку для України. Запропоновано заходи, спрямовані на прискорення економічних процесів у виробництві, національному управлінні та плануванні, науці, освіті та інших сферах.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, своєчасність, економічний розвиток, прискорення.

Аннотация

В статье обоснована необходимость ускорения экономических процессов в Украине как одного из основных факторов опережающего экономического развития. В результате анализа особенностей моделей развития, ориентированных на скорость, изложено авторское понимание догоняющего, ускоренного и опережающего экономического развития. Доказана ограниченность использования моделей догоняющего и ускоренного экономического развития для Украины. Предложены меры, направленные на ускорение экономических процессов в производстве, национальном управлении и планировании, науке, образовании и других сферах.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, своевременность, экономическое развитие, ускорение.

Annotation

In the article the need of acceleration of economic processes in Ukraine as one of the main factors of leading economic development is proved. Author's understanding of overtaking, accelerated and leading economic development is set out based on the analyzes of the features of models of development, focused on speed. It is proved that the usage of models of overtaking and accelerated economic development for Ukraine is limited, so measures aimed at accelerating economic processes in production, national management and planning, research, education and other areas are proposed.

Key words: national competitiveness, timeliness, economic development, acceleration.

УДК 338.43:331.5

Кузьмак О.І.,
к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту,
РФ ПВНЗ «Європейський університет»

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. В сучасних умовах становлення економічних відносин особливого значення набуває проблема формування та використання трудового потенціалу. Оскільки, будучи важливою складовою економічного потенціалу, зростання і нарощування, а також рівень і якість трудового потенціалу має важливий вплив на ріст виробництва, стабільність та конкурентоспроможність підприємства, території, регіону, економіки країни, зокрема. Разом з тим, стан трудового потенціалу залежить від різних чинників або умов його відтворення, які необхідно аналізувати, систематизувати та враховувати з метою раціонального формування і використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в дослідження проблем формування, використання трудового потенціалу і його складових внесли і вносять такі відомі вчені, як Д. Богиня [1], О. Бугуцький [2], О. Грішнова [1], В. Дієсперов [3], М. Долішній [4], В. Злупко [4], М. Ким [5], В. Костаков [6], Г. Купалова [2], В. Мікловда [7], М. Пітюлич [7], К. Якуба [8] та інші.

На жаль, в останній час зменшується кількість вчених, які глибоко вивчають процеси формування трудового потенціалу, а також скорочується кількість публікацій, що висвітлюють сучасний стан та проблеми його використання. Крім того, до цього часу не існує єдиної думки, щодо визначення сутності трудового потенціалу та факторів його формування і використання.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити, визначити та згрупувати чинники формування трудового потенціалу, з метою планування та раціонального розвитку сільського трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин, поступової інтеграції України до світового співтовариства, все більше стає зрозумілим, що основною умовою прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, удосконалення виробничих відносин є розвиток та раціональне використання трудового потенціалу.

Одна із перших спроб розглянути трудовий потенціал як окрему економічну категорію, відмінну від понять «трудові ресурси», «робоча сила», належить В. Г. Костакову. Він зазначає, що «трудоий